

اسلام و پژوهش های روان شناختی

سال نهم، شماره دوم، پیاپی ۲۰، پاییز و زمستان ۱۴۰۲ (ص ۳۵-۶۰)

مفهوم شناسی اقتدار مرد در خانواده با رویکرد اسلامی و ساخت آزمون اولیه آن

A Conceptualization of Men Authority in the Family and Developing its Initial Questionnaire with an Islamic Approach

روح الله ملکی / دانش آموخته سطح سه مشاوره اسلامی، مؤسسه آموزش عالی امام رضا (ع)، قم، ایران

جعفر جدیری / دکتری تخصصی روانشناسی، استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

Rohullah, Maleki / Graduated level 3 of Islamic counseling from Imam Reza Seminary Institute of Higher Education, Qom, Iran.
maleki120@gmail.com

Jafar, Jodeiri / assistant professor, the Department of Islamic Counseling, Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Abstract

This study aims to conceptualize men authority in the family and to develop and validate a questionnaire for assessing men authority in the family, based on authentic Islamic sources. The study was conducted using a descriptive-analytical method, employing convenience sampling with a sample of 200 individuals.

findings showed that an authoritative man is someone who has not been given authority by someone else, but has the ability to meet the material and spiritual needs of his family, protects his family, and conducts the affairs of life in a balanced and moderate manner. Furthermore, the men authority questionnaire was prepared with 8 components and 46 items. The validity of the questionnaire was examined through Cronbach's alpha and split-half reliability. Cronbach's alpha of the whole

چکیده

پژوهش حاضر باهدف مفهوم شناسی اقتدار مرد در خانواده و ساخت و اعتباریابی پرسش نامه سنجش اقتدار مرد در خانواده، براساس منابع معتبر اسلامی، طراحی و اجرا شده است. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از روش نمونه برداری دردسترس و باحجم نمونه آماری ۲۰۰ نفری انجام گرفت.

یافته های پژوهش نشان داد که مرد مقتدر کسی است که اقتدار را کسی به او نبخشیده است، دارای توانایی در تأمین نیازهای مادی و معنوی خانواده اش هست و از خانواده اش محافظت می کند، به اندازه و به صورت میانه روی امورات زندگی اش را پیش می برد. همچنین پرسشنامه اقتدار مرد با ۸ مؤلفه و ۴۶ گویه آماده شد. اعتبار پرسش نامه از دو طریق آلفای کرونباخ و دونیمه سازی مورد بررسی قرار گرفت. آلفای

questionnaire was .88. Additionally, the validity of the questionnaire through split-half reliability was obtained with a Spearman-Brown coefficient (.780) and Guttman split-half coefficient (.778). The validity derived from the view points of 8 experts on 46 items is above 0.75, indicating necessary content validity according to the Lawshe formula. The assessment of the questionnaire for measuring men authority in the family with an Islamic approach showed that this questionnaire has satisfactory validity and reliability; therefore, it can be used in research and therapeutic domains.

Keywords: family, authority, questionnaire of authority, Islamic sources.

کرونباخ کل پرسشنامه برابر با ۰/۸۸ به دست آمد. همچنین اعتبار پرسش‌نامه از طریق دونیمه کردن با ضریب اسپیرمن براون (۰/۸۶۰) و ضریب دونیمه سازی گاتمن (۰/۸۵۶) به دست آمد. روایی بدست آمده از نظرات ۸ کارشناس در مورد ۴۶ گویه، بالای ۰/۷۵ می باشد که طبق فرمول لاوشه، روایی محتوایی لازم را نشان می دهد. ارزیابی پرسش نامه سنجش اقتدار مرد در خانواده با رویکرد اسلامی نشان داد این پرسش نامه از روایی و اعتبار مطلوب برخوردار است؛ از این رو، می توان از آن در حیطه های تحقیق و درمان استفاده کرد.

کلیدواژه ها: خانواده، اقتدار، آزمون اقتدار، منابع اسلامی.

مقدمه

خانواده، یک جامعه کوچک است و همانطور که جامعه نیاز به حکومت و مدیریت دارد (شریف الرضی، ص ۸۲) و بدون آن، زندگی اجتماعی به هرج و مرج و آشفتگی کشیده می شود، خانواده هم نیاز به مدیر دارد؛ نیاز به داشتن یک مدیر و سرپرست در خانواده و وجود سلسله مراتب در میان اعضای آن، بیش از هر اجتماع دیگری احساس می گردد؛ چرا که نبود اقتدار و قدرت در خانواده، مستلزم عوارض و آسیب های متعدد در کل نظام خانواده و زیر مجموعه های آن است (ترکاشوند و همکاران، ۱۳۹۲). از سالیان بسیار قدیم مرد و پدر در رأس سلسله مراتب قدرت بود و تصمیم های نهایی را درباره زندگی و اوقات فراغت می گرفت؛ اما دگرگونی های اجتماعی و تحول در الگوهای زندگی جوامع شهری و ورود زنان به اجتماع، موجب تغییر و تحول در نگرش افراد در توزیع نقش ها و به تبع آن، توزیع قدرت و سلسله مراتب در خانواده شده است (مهدوی و صبوری، ۱۳۸۲). در چند دهه اخیر فمینیست ها با ارائه نظریه «نابرابری جنسی»^۲، با سلطه مردان بر زنان به مبارزه پرداختند و با

۱. إِنَّهُ لَا يَأْتِي اللَّيَّاسَ مِنْ أَمِيرٍ.

انکار تفاوت‌های بیولوژیکی شخصیتی زن و مرد، نقش‌های جنسیتی را ناشی از جامعه‌پذیری قلمداد کردند (تونگ^۱، ۱۹۹۷ به نقل از زارعی توپخانه، ۱۳۹۲) و بدین‌گونه نقش و جایگاه مردان کمرنگ شد؛ از طرفی دیگر نتایج اغلب پژوهش‌ها حاکی از لزوم اقتدار مرد دارد. به طور مثال (روزنبرگ^۲ و ویلکوکس^۳، ۲۰۰۶) نشان داد مردانی که قدرت آنها تضعیف می‌شود یا همسرشان از قدرت بیشتری برخوردارند؛ احساس ناکارآمدی می‌کنند و احساس ناکارآمدی می‌تواند به شکل ناکامی و عصبانیت بروز پیدا کند، در این شرایط، بدرفتاری با کودکان می‌تواند شیوه‌ای باشد که مرد به کار می‌گیرد؛ علاوه بر این، پدرانی که احساس عدم لیاقت در نقش داشته باشند؛ قدم به قدم احساس ضعف بیشتری می‌کنند و به مرور، از ایفای نقش و حمایت و نظارت آنها کاسته می‌شود و همه این موارد زمینه‌ساز نارضایتی و تعارض شده و می‌تواند زوجین را به سمت جدایی و طلاق بکشاند.

زارعی توپخانه و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی نشان دادند که بین ساختار قدرت در خانواده و کارآمدی آن، رابطه مثبت و معنادار وجود دارد و همچنین از بین ساختارهای چهارگانه (زن‌سالار، دموکراتیک زن مقتدر، دموکراتیک مرد مقتدر و مردسالار)، ساختار زن‌سالار دارای کمترین کارآمدی است. ساختار دموکراتیک مرد مقتدر، بیشترین کارآمدی را به دنبال دارد.

اما آنچه موضوع اقتدار و قدرت را در ادبیات پژوهشی دچار چالش کرده، نظریه‌های مختلف و اختلاف دیدگاه در پژوهش‌های مربوط به اقتدار مرد و معنا و مفهوم آن در خانواده است. همچنان که در آموزه‌های روانشناسی دیدگاه‌های مختلفی برای نیاز یا عدم نیاز به اقتدار و قدرت در خانواده وجود داشت (روزنبرگ^۴ و ویلکوکس^۵، ۲۰۰۶؛ تونگ^۶، ۱۹۹۷ به نقل از زارعی توپخانه، ۱۳۹۲)، در آموزه‌های اسلامی، اختلاف دیدگاه‌ها بیشتر بر سر معنا و مفهوم اقتدار است. به طور مثال در برخی روایات به مردان توصیه شده که اقتدار خود را در خانواده حفظ کنند و حالت انکسار نداشته باشند. امام صادق علیه السلام در فرمایشی از قول امیرمؤمنان

-
1. Tong, R.
 2. Rosenberg., J.
 3. Wilcox, W.
 4. Rosenberg., J.
 5. Wilcox, W.
 6. Tong, R.

علی علیه السلام به امام حسن علیه السلام می‌فرماید: همسر تو شما را دارای اقتدار ببیند بهتر است از اینکه تو را با حالت شکستگی ببیند.^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰، ص ۱۶۸)؛ اما اینکه معنا و مفهوم اقتدار چیست و در چه دامنه‌ای قرار دارد مشخص نیست. همچنین یکی از کلماتی که محققان، مفهوم اقتدار مرد را از آن استنباط می‌کنند قوامیت^۲ است (عارفیان، غلامرضا؛ رزمی، محسن و احمری، حسین، ۱۳۹۲؛ جانبرزگی، ۱۳۹۵). برخی مفهوم قوام را از حیث حق دانسته و به معنای حق سلطه شوهر بر زن، و قدرت او بر فرمان و تأدیب همسر خویش به صورت مطلق برشمرده‌اند. ابن کثیر می‌گوید: «مرد قیّم زن است به این معنا که رئیس و بزرگ خانواده و حاکم بر او و ادب کننده وی به هنگام کج‌روی است». شیخ طوسی معتقد است که قوام به معنی داشتن «حق تأدیب و تدبیر» است. قرطبی، قوام بودن مردان را به معنای حمایت از زنان و محافظت از ایشان تعبیر نموده است. در مقابل این دیدگاه، برخی از اندیشمندان، قوامیت را به کارگزاری و عهده‌داری امور زنان معنا کرده‌اند. بدین ترتیب قوامیت را از حیث تکلیف دانسته و به عنوان وظیفه‌ای برای شوهران و نه حق بر شمرده‌اند. از این جهت، قوامیت شوهر بر زن را در حد خدمتگزاری و حتی پیش‌کاری شوهر نسبت به زن دانسته‌اند. قرطبی قوام بودن مردان را به معنای حمایت از زنان و محافظت از ایشان تعبیر نموده است. (قرطبی، ۱۳۶۴، به نقل از ایازی، ۱۳۸۹). آیت‌الله جوادی آملی نیز می‌گوید: قوام بودن مربوط به مدیریت اجرایی است؛ زیرا قرآن می‌فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ».^۳ توانایی مرد در مسائل اجتماعی و شوم اقتصادی و تلاش و کوشش برای تحصیل مال و تأمین نیازمندی‌های منزل و زندگی، بیشتر است. و چون مسئول تأمین هزینه مرد است، سرپرستی داخل منزل هم با مرد است. اما چنین نیست که از این سرپرستی بخواهد مزیتی به دست آورد و بگوید: چون من سرپرست هستم پس افضل هستم، بلکه این یک کار اجرایی است؛ وظیفه است، نه فضیلت... «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ»، جمله خبریه و وصفی به داعی انشا و دستور است؛ خداوند قیومیت و اشراف در تدبیر امور و برطرف کردن نیازهای زن را برای مرد جعل کرده است و مرد باید بر همسرش قوام باشد، چون زن و ناموس او امانتی الهی است که خداوند حفظ و دفاع از وی و نیز تأمین هزینه و نفقه‌اش را بر عهده مرد گذارده است (جوادی آملی، ج ۱۸، ص ۵۴۵).

۱. هُوَ يَزِينُ أَتَكَ ذُو اِقْتِدَارٍ حَيَّرَ مِنْهُ أَنْ يَزِينَنَّ خَالَكَ عَلَى ائْتِكَسَارِ.

۲. سوره نساء، آیه ۳۴: الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ.

۳. سوره نساء، آیه ۳۴.

با توجه به مطالب یاد شده، برخی از محققان علوم رفتاری در حوزه خانواده در صد برآمدند که ضمن قائل شدن تفاوت اندک بین قدرت و اقتدار، تعریفی از اقتدار را ارائه دهند. «توانایی ذاتی یا اکتسابی برای اعمال سلطه بر یک گروه است و عنوان می‌کنند که اقتدار همیشه مشروع و قانونی است، مبتنی بر رضایت است و دموکراتیک‌تر از قدرت است» (زارعی، ۱۳۹۷)؛ اما محققین به تحقیق مستقلی که به مفهوم‌پردازی اقتدار در آموزه‌های اسلامی پرداخته باشد دست پیدا نکردند. به هر حال به نظر می‌رسد واژه اقتدار که هم در روایات به آن تصریح شده و هم معمولاً برآمده از برخی از واژگان قرآنی مثل قوامیت است، دچار ابهامی زبان‌شناختی و مفهومی است و معنای صریح و واضحی برای آن در فرهنگ واژگان عربی و بیان مفسران و در ادامه در فرهنگ خانواده نیامده است. به تبع عدم شفافیت در معنا و مفهوم اقتدار، ابزارهای سنجش این مفهوم هم، ساخته و اعتباریابی نشده است. هر چند تلاش‌های خوبی در رابطه با سنجش برخی دیگر از مفاهیم خانواده مثل رضایت زناشویی (جدیری و همکاران، ۱۳۸۸ و ۱۳۹۵)، کارآمدی خانواده، (صفورایی، ۱۳۸۸) و پایبندی مردان به آموزه‌های همسرداری اسلامی (حیدری، ۱۳۹۵) انجام گرفته است.

با توجه به کارکردهای اقتدار در خانه و کارآمدی آن (زارعی، جانبزرگی و احمدی، ۱۳۹۲) و آسیب‌های مرتبط با نبود یا ضعف در اقتدار و قدرت در خانواده (سعیدیان، نوابی نژاد و کیامنش، ۱۳۸۷)، سنجش این مفهوم در خانواده مورد نیاز است. با توجه به اینکه روابط زن و شوهر در یک زمینه فرهنگی تعریف می‌شود (جدیری و رسول زاده طباطبایی، ۱۳۸۹) و خانواده‌های ایرانی در بستر فرهنگ اسلامی رشد می‌کنند، نیازمند ابزاری هستیم که بتواند از طریق منابع دینی مؤلفه‌های صحیح اقتدار مرد در خانواده را نشان دهد و با ساختن گویه‌های مناسب برای آن سنجش درستی از این مفهوم را ارائه دهد.

با توجه به مطالب ذکر شده و اینکه تعریف دقیقی از مفهوم اقتدار مرد در آموزه‌های اسلامی وجود نداشته، پژوهش حاضر در راستای پاسخ به این سؤال است که مفهوم اقتدار در آموزه‌های اسلامی چیست؟ و آیا می‌توان ابزاری روا و معتبر برای این منظور ساخت و تهیه کرد؟

روش

با توجه به اینکه پژوهش دو گام اساسی مفهوم‌شناسی و ساخت پرسشنامه دنبال شده است، مطالب این بخش در دو گام توضیح داده می‌شود.

روش شناسی گام اول: مفهوم‌شناسی اقتدار

روش این گام از پژوهش، از نوع پژوهش‌های بنیادی و با رویکرد توصیفی - تحلیلی انجام شده است. محقق در قسمت مفهوم‌پردازی اقتدار با مراجعه به منابع اسلامی، آیات و روایات مرتبط با اقتدار مرد را جمع‌آوری کرده، سپس دسته‌بندی، تلفیق و تجزیه و تحلیل نموده است.

روش تجزیه و تحلیل در این گام توصیفی - تحلیلی از نوع تحلیل محتوا بود. عناصر و مطالب مورد نظر گردآوری و طبقه‌بندی می‌شود و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در واقع قلمرو این نوع تحقیق را متن‌های مکتوب، شفاهی و تصویری درباره موضوعی خاص تشکیل می‌دهد (حسن زاده، ۱۳۸۲). جامعه آماری (اسناد) این گام، متون دینی از جمله قرآن و احادیث می‌باشد و نمونه آن آیات و روایات مرتبط با خانواده و شوهر می‌باشد. روایی این گام با استفاده از روش روایی خبرگانی و شاخص (cvi, cvr) انجام گرفت.

شیوه اجرا یا مراحل مفهوم‌شناسی اقتدار مرد در خانواده

به منظور گردآوری آموزه‌هایی که در منابع اسلامی در مورد لغت اقتدار و قدر و کلماتی مثل قوت^۱، علی^۲، مقیت^۳، محیط، شوکه^۴، عزت^۵، متین^۶ و تسلط^۷ که از نظر معنا با کلمه اقتدار مشابهت داشت، به آیات و روایت رجوع کرده و به این منظور از منابع دینی و تفاسیر و روایات استفاده شد. علاوه بر این منابع از نرم افزارهای موجود، همچون گنجینه روایات و نرم افزار نورالانوار ۳،۵ و جامع التفاسیر ۲،۵ نیز جهت جستجوی کلید واژه‌ها و مدخل‌ها بهره‌ی زیادی برده شد که مراحل کامل بر اساس مدل یابی اسلامی - روانشناختی (نورعلیزاده، ۱۳۹۷) آن به صورت زیر می‌باشد.

۱. القوی: خلاف الضعیف. الفرق بین القادر و القوی: أنَّ القوی هو الَّذی یقدر علی الشیء و علی ما هو اکثر منه، و إنما یقال إنَّه قوی علیه: إذا کان فی قدرته فضل.
۲. أنَّ العلوَّ یلاحظ فی نفسه من دون نظر الی التسلُّل و زوال عن موضع، و یغلب علیه القهر و الاقتدار.
۳. أنَّ المقیت علی ما قال بعض العلماء یجمع معنی القدرة علی الشیء.
۴. طائفة ذات الشوكة.
۵. عز: أصل صحیح واحد یدل علی شدَّة و قوَّة ما ضاهاهما من غلبة و قهر.. و یقال عزَّ الرجل بعد ضعف، و أعزَّته أنا: جعلته عزیزا.
۶. اشتدَّ و قوی فهو متن و متین.
۷. هو القوَّة و القهر، من ذلك السلاطة من التسلُّط و هو القهر، لذلك سمی السلطان سلطانا.

مرحله اول: بررسی ریشه و معنای لغت اقتدار در کتب لغت و قرآن

در مرحله اول، ریشه لغت اقتدار که از "ق در" است، در کتب لغت متقدم و متأخر مثل کتاب العین (فراهیدی، ج ۵، ص ۱۱۳)، معجم مقاییس اللغة (ابوالحسن احمد بن فارس، ج ۵، ص ۶۲) و التحقيق فی کلمات القرآن الکریم (مصطفوی، ج ۹، ص ۲۲۷) بررسی شده و تمام معانی احصا شد که نتایج آن در بخش یافته‌ها ذکر شده است. در ادامه، این لغت و کلماتی با ریشه قدر در آیات قرآن مورد بررسی قرار گرفت. کلمه قدر و مشتقات آن بیش از ۱۱۵ مرتبه در آیات قرآن (هود، ۴؛ انعام، ۹۱؛ رعد، ۱۶) به چشم می‌خورد که این حاکی از کثرت استعمال این واژه می‌باشد و معانی مختلفی را می‌توان از آیات قرآن برای ریشه کلمه قدر و مشتقات آن به دست آورد که در یافته‌ها اشاره شده است.

مرحله دوم: بررسی آیات و روایات مرتبط با اقتدار از حیث معنایی

از آنجا که ریشه اقتدار به قدرت برمی‌گردد معانی مشابه دیگر را از این حیث بررسی شد. در این مرحله، واژگان نزدیک به لغت اقتدار در آیات قرآن و روایات مورد بررسی قرار داده شد که شش کلمه قوت^۱، علی^۲، مقیت^۳، محیط، شوکه^۴، عزت^۵، متین^۶ و تسلط^۷ به دست آمد که همگی به نوعی با معنای قدرت و اقتدار مرتبط بودند. در این میان مهمترین کلمه «قوام» بود که معنای آن در بخش یافته‌ها ذکر شده است.

مرحله سوم: استخراج مؤلفه‌های اقتدار مرد در خانواده بر اساس جمع‌بندی از

آیات و روایات ریشه و معنای اقتدار

در این مرحله با کنار هم قرار دادن آیات و روایات مرتبط در منابع اسلامی، مؤلفه‌های اقتدار

۱. القوی: خلاف الضعیف. الفرق بین القادر و القوی: أن القوی هو الذی یقدر علی الشیء و علی ما هو اکثر منه، وإنما یقال إنّه قوی علیه: إذا کان فی قدرته فضل.

۲. أن العلوّ یلاحظ فی نفسه من دون نظر الی التسفلّ و زوال عن موضع، و یغلب علیه القهر و الاقتدار.

۳. أن المقیت علی ما قال بعض العلماء یجمع معنی القدرة علی الشیء.

۴. طائفة ذات الشوكة.

۵. عزّ: أصل صحیح واحد یدلّ علی شدّة و قوّة ما ضاهاهما من غلبة و قهر... و یقال عزّ الرجل بعد ضعف، و أعزّته أنا: جعلته عزیزا.

۶. اشتدّ قوی فهو متنّ و متین.

۷. هو القوّة و القهر، من ذلك السلاطة من التسلّط و هو القهر، لذلك سمی السلطان سلطانا.

مرد در خانواده را به دو قسمت ایجابی و سلبی طبقه‌بندی شد.

مرحله چهارم: بررسی تطابق مؤلفه‌های به دست آمده با مفهوم‌شناسی اقتدار مرد توسط خبرگان

مؤلفه‌های اقتدار مرد در خانواده همراه با مستندات آیات و روایات آن برای ارزیابی ارتباط یا عدم ارتباط مستندات با مفهوم اقتدار مرد در خانواده به ۱۰ کارشناس حوزه علوم اسلامی که متخصص در دانش حدیث و تفسیر بودند ارائه شد تا در قالب گزینه‌های: کاملاً مربوط است، نیاز به بازبینی دارد، اصلاً مربوط نیست، اعلام نظر کنند. از بین ۹ مؤلفه، ۸ مؤلفه مورد تأیید قرار گرفت.

روش‌شناسی گام دوم: ساخت پرسشنامه اقتدار

این گام از پژوهش برحسب هدف، بنیادی محسوب می‌شود و از نظر نوع مطالعه، توصیفی می‌باشد.

جامعه آماری این گام از پژوهش، تمامی مردان متأهل محله اول منطقه پردیسان بود. نمونه آماری با روش نمونه‌گیری در دسترس عبارتند از ۲۰۰ نفر از مردان متأهل از محله اول منطقه پردیسان با میانگین سنی ۴۰ سال و دارای مدرک دیپلم تا کارشناسی ارشد از بین مردان با شغل آزاد، کارمند و طلاب این منطقه. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که در ادامه مراحل ساخت ذکر می‌شود.

مراحل ساخت پرسشنامه (حبیبی، و کلاهی، ۱۴۰۱)

بعد از طی مراحل مختلف ذکر شده برای مفهوم‌پردازی اقتدار، نوبت به ساخت پرسشنامه آن رسید.

مرحله اول: طراحی گویه‌ها بر اساس مفاهیم و مستندات

در مرحله اول ساخت پرسشنامه، گویه‌ها با لحاظ نکاتی چون کوتاه و موجز بودن، گویا بودن، رسا بودن و قابل فهم برای عموم افراد و البته رفتاری بودن تهیه گردید. در این مرحله برای ۸ مؤلفه اقتدار مرد در خانواده، ۱۹۲ گویه مرتبط با مؤلفه و مستند به آیات و روایات ساخته شد.

مرحله دوم: ارائه گویه‌ها به کارشناسان برای سنجش روایی محتوا بر اساس شاخص (CVI, CVR)

برای ارزیابی انطباق گویه‌ها با مؤلفه و مستندات، ۱۹۲ گویه طراحی شده به ۸ کارشناس دارای تحصیلات حوزوی و روانشناسی که در دروس حوزوی مشغول به سطح چهار (درس خارج) و تخصص علوم حدیث و تفسیر و در روانشناسی دارای مدرک کارشناسی ارشد یا دکترا بودن ارائه شد، تا نظر خود را اعلام نمایند.

مرحله سوم: انتخاب گویه‌های مناسب

از میان ۱۹۲ گویه، ۴۶ سؤال که به اتفاق آرای کارشناسان، بیشترین مطابقت با مؤلفه و مستندات داشت انتخاب گردید. ارزیابان در یک مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای، اعلام کردند که حضور این گویه‌ها در پرسشنامه ضروری بوده و کاملاً با مؤلفه و مستندات آن مربوط است. بعد از انتخاب، گویه‌ها به طور تصادفی در پرسشنامه چیده شدند.

مرحله چهارم: اجرای آزمایشی پرسشنامه

محقق با اجرای فرم اولیه پرسشنامه ۴۶ سؤالی بر روی ۵۰ نفر از مردان متأهل شهر قم، به بررسی آزمایشی آزمون پرداخت و بعد از برطرف کردن برخی از اشکالات ظاهری جزئی، پرسشنامه نهایی با ۴۶ گویه برای اجرای اصلی آماده گردید.

مرحله پنجم: اجرای نهایی پرسشنامه

در این مرحله و بعد از طی مراحل قبل، پرسشنامه سؤالات جمعیت‌شناختی به آن اضافه شده و در نمونه آماری اجرا گردید.

روایی^۱ و اعتبار^۲ پرسشنامه

روش‌های مختلفی برای تعیین روایی پرسشنامه وجود دارد که عبارتند از: الف) روایی وابسته

1. validity.

2. Reliability.

به محتوا؛ ب) روایی وابسته به ملاک^۲؛ ج) روایی وابسته به سازه^۳ (حسن‌زاده، ۱۳۸۲). محقق جهت برآورد روایی پرسشنامه از روایی محتوا با استفاده از نظر خبرگان (روش دلفی) بهره گرفت. همچنین برای برآورد اعتبار آزمون اقتدار مرد در خانواده از طریق دونیمه‌سازی (گاتمن)^۴، ضریب اسپیرمن براون^۵ و ثبات درونی (آلفای کرونباخ)^۶ استفاده شده است.

روش گردآوری اطلاعات

به منظور گردآوری اطلاعات، محقق با مراجعه به مردان متأهل به شیوه در دسترس و با ارائه توضیحات لازم درباره اهداف پژوهش و نحوه پاسخ‌دهی به پرسش‌های آزمون، پرسشنامه اقتدار مرد در خانواده را به آزمودنی‌ها ارائه کرد و از آنان خواست پس از خواندن شیوه‌نامه کتبی آن، با دقت به گزاره‌ها پاسخ دهند و مشخصات جمعیت‌شناختی همچون سن، سن همسر، اختلاف سن با همسر، طول مدت ازدواج، شغل، درآمد و تحصیلات خود را درج کنند. از میان ۳۰۰ پرسشنامه توزیع شده، با عنایت به عدم عودت برخی پرسشنامه‌ها و ناقص بودن تعدادی دیگر، تعداد ۲۰۰ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و به کمک برنامه SPSS نمره‌گذاری و تجزیه و تحلیل شد. روش تجزیه و تحلیل در این گام که تعیین اعتبار و روایی پرسشنامه است از دو شاخص (CVR) و (CVI) و آلفای کرونباخ استفاده شد.

یافته‌ها:

در این بخش نیز یافته‌ها بر اساس سؤال پژوهش و روش پژوهش توضیح داده می‌شود.

یافته‌ها در گام اول (مفهوم‌شناسی اقتدار)

گام اول به مفهوم‌شناسی اقتدار پرداختیم. در این گام و در مرحله اول به بررسی ریشه و معنای

1. content validity.
2. Criterion validity.
3. construct validity.
4. Gutman split half coefficient.
5. pearman-Brown.
6. cronbach,s alpha.

لغت اقتدار در کتب لغت و قرآن گذشت. به طور مثال در کتاب العین و التحقيق "قدر" در لغت به معانی آسانی، اندازه، محدودیت، مقدار، تمکن، قضای الهی آمده است (مصطفوی، ج ۹، ص ۲۲۷). همچنین اقتدار به معنای نهایت یک چیز و عظمت دانسته شده است: «القدر يدلُّ على مَبْلَغِ الشَّيْءِ وَ كُنْهِهِ وَ نَهَائِيَّتِهِ» (ابوالحسن احمد بن فارس، ج ۵، ص ۶۲). در مصباح المنیر نیز به معنای قوت و تمکن از انجام کار آمده است (فیومی، ج ۲، ص ۴۹۲). همچنین به معنای توجه با دقت و تدبیر که همان نظر گرفتن عاقبت کار است استعمال شده است (ابن اثیر، ج ۴، ص ۲۳). بررسی لغت اقتدار نشان می‌دهد که اقتدار در لغت به معنای توانایی انجام کار آمده. (فراهیدی، ج ۵، ص ۱۱۳) همچنین در لغت اقتدار علامت غالب شدن و استیلا دانسته شده است (مصطفوی، ج ۷، ص ۲۴۷). از جمله معانی که در کلمه اقتدار دیده می‌شود چیرگی و مالکیت چیزی است: «وَ اِقْتِدَارُهُ عَلٰی اِيْجَادِهِ هُوَ قَهْرُهُ وَ مُلْكُهُ لَهَا» (مجلسی، ج ۴ ص ۱۸۹) آمده است که علامه مجلسی این معنا را استیفا موده است. همچنین به انسان میانه‌رو و معتدل، مقتدر گفته شده است. به عنوان مثال، رجل مقتدر الطول، انسانی که قامت او معتدل است (فراهیدی، ج ۵، ص ۱۱۳).

مقتدر یکی از نام‌های خداست و به کسی که انجام توانایی کار را در حد خیلی بالایی دارد مقتدر گویند (ابن اثیر، ج ۴، ص ۲۳). از جمله معانی که در کلمه اقتدار دیده می‌شود چیرگی و مالکیت چیزی است: «وَ اِقْتِدَارُهُ عَلٰی اِيْجَادِهِ هُوَ قَهْرُهُ وَ مُلْكُهُ لَهَا» (مجلسی، ج ۴ ص ۱۸۹) که علامه مجلسی این معنا را استیفا نموده است.

در ادامه این مرحله به لغت و کلماتی با ریشه قدر در آیات قرآن پرداخته شد و این معانی از آنها به دست آمد:

الف) به معنای توانایی و قدرت که در آیات مختلفی چون سوره هود آیه ۴ به آن اشاره شده است: «إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

ب) به معنای اندازه و مقدار که در آیه ۹۱ سوره انعام آمده است: «وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا...».

ج) به معنای تنگ و ضیق کردن که در آیات ۱۶ سوره رعد: «اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَ يَقْدِرُ...» و با رجوع به تفاسیر این آیات، معانی مختلفی چون «محدودیت از جهت طول و عرض»، «زمان مشخص»، «مقدار مشخص»، «محدودیت»، «اندازه‌گیری و تقدیر امور»، «شرافت و منزلت» و «قدرت» از ریشه کلمه اقتدار به دست آمد.

یافته‌های مرحله دوم گام اول به بررسی آیات و روایات مرتبط با اقتدار از حیث معنایی

در قرآن و روایات نشان داد که کلمات قوت^۱، علی^۲، مقیت^۳، محیط، شوکه^۴، عزت^۵، متین^۶ و تسلط^۷ همگی به نوعی با معنای قدرت و اقتدار مرتبط بودند. در بررسی‌های انجام شده، نتایج زیر به دست آمد که به طور مثال: به کسی که دارای اقتدار و چیرگی است علی گفته شده است. بنابراین علو با زوال و سستی مخالفت دارد (مصطفوی، ج ۸، ص ۲۱۴). به کسی که دارای شدت اقتدار است متین گفته شده است: «ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ: ذُو الْاِقْتِدَارِ الشَّدِيدِ» (مصطفوی، ج ۱۱، ص ۲۰). عزت در اصل کلمه‌ای است که دلالت بر شدت و قوت می‌کند و هرچیزی که معنای غلبه و چیرگی در درون آن باشد. «مقیت» هم به معنای قدرت بر چیزی دانسته شده است. در العین به حفظ کننده چیزی مقیت گفته می‌شود: «المُقَيْتُ: الحافظ للشیء» (فراهیدی، ج ۵، ص ۱۳۲).

یکی از معانی نزدیک به معنای اقتدار، معنای قوامیت در آیه ۳۴ سوره نساء می‌باشد که در بحث اقتدار مرد در خانواده مورد نظر مفسرین و محققین قرار گرفته است. قوام بودن یکی بر دیگری به این معناست که قوام، اختیار امر دیگری را در دست دارد و دیگری مسخر اوست؛ اما اگر موضوع قیام شیء باشد «مراعات و محافظت» معنا می‌دهد.^۸ ابن اثیر در النهاية فی غریب الحدیث، همین معنا را انتخاب کرده است.^۹ «قام الرجل علی المرأة صانها و قام بشأنها». قوامیت مرد بر زن؛ یعنی او را حفظ نمود و به امور او پرداخت.^{۱۰} قوام اسم است برای کسی که با جدیت به کاری می‌پردازد. وقتی گفته می‌شود این، قیّم زن است، مراد کسی است که به کار او می‌پردازد و به نگره‌داری او اهتمام می‌ورزد.^{۱۱} علامه طباطبائی در مورد کلمه

۱. القوی: خلاف الضعیف. الفرق بین القادر و القوی: أن القوی هو الذی یقدر علی الشیء و علی ما هو اکثر منه، و إنما یقال إنه قوی علیه: إذا کان فی قدرته فضل.

۲. أن العلوّ یلاحظ فی نفسه من دون نظر الی التسفلّ و زوال عن موضع، و یغلب علیه القهر و الاقتدار.

۳. أن المقیت علی ما قال بعض العلماء یجمع معنی القدرة علی الشیء.

۴. طائفة ذات الشوكة.

۵. عزّ: أصل صحیح واحد یدلّ علی شدّة و قوّة ما ضاهاهما من غلبة و قهر.. و یقال عزّ الرجل بعد ضعف، و أعزّته أنا: جعلته عزیزا.

۶. اشتدّ و قوی فهو متن و متین.

۷. هو القوّة و القهر، من ذلك السلاطة من التسلّط و هو القهر، لذلك سمی السلطان سلطانا.

۸. مفردات فی غریب القرآن، ص ۶۹۰.

۹. النهاية فی غریب الحدیث و الأثر، ج ۴، ص ۱۲۴.

۱۰. اقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارد، ج ۲، ص ۱۰۶۰.

۱۱. تفسیر کبیر، ج ۱۰، ص ۸۸.

«قَوَامُونَ» می‌نویسد: مبالغه در قیام به این معناست که شخص قَوَام به قسط، کمال مراقبت را به خرج دهد.^۱

آیت‌الله جوادی آملی نیز می‌گوید: قَوَام بودن مربوط به مدیریت اجرایی است؛ زیرا قرآن می‌فرماید: «الرِّجَالُ قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ». توانایی مرد در مسائل اجتماعی و شَم اقتصاد و تلاش و کوشش برای تحصیل مال و تأمین نیازمندی‌های منزل و زندگی، بیشتر است. و چون مسئول تأمین هزینه مرد است، سرپرستی داخل منزل هم با مرد است. اما چنین نیست که از این سرپرستی بخواهد مزیتی به دست آورد و بگوید: چون من سرپرست هستم پس افضل هستم، بلکه این یک کار اجرایی است؛ وظیفه است، نه فضیلت.. «الرِّجَالُ قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ» جمله خبریه و وصفی به داعی انشا و دستور است؛ خداوند قیومیت و اشراف در تدبیر امور و برطرف کردن نیازهای زن را برای مرد جعل کرده است و مرد باید بر همسرش قَوَام باشد؛ چون زن و ناموس او امانتی الهی است که خداوند حفظ و دفاع از وی و نیز تأمین هزینه و نفقه‌اش را بر عهده مرد گذارده است.^۲

در آیات قرآن کریم، کلمات مشابه دیگر که به معنای اقتدار بود مورد بررسی قرار گرفت. از آن جمله، کلمه دست که کنایه از اقتدار انسان است (مصطفوی، ج ۱، ص ۲۱۰)؛ چون سخت‌ترین کارها با دست انجام می‌شود و کنایه از قدرت انسان است. به عنوان نمونه، قرآن می‌فرماید: «اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضًا مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَ اضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَلِكَ بَرْهَانُكَ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَ مَلَائِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ» (سوره قصص، آیه ۳۲). در آیه دیگر آمده: «يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ» (سوره فتح، آیه ۱۰) که کنایه از قدرت خداوند است. دایره در آیه ۵۲ سوره مائده نیز کنایه از اقتدار و حکومت است (قرشی، ج ۲، ص ۳۷۸). همچنان که در قسمت روش گفته شده، در مرحله سوم گام اول استخراج مؤلفه‌های اقتدار مرد در خانواده بر اساس جمع‌بندی از آیات و روایات، ریشه و معنای اقتدار در دستور کار قرار گرفت. در این مرحله با کنار هم قرار دادن آیات و روایات مرتبط در منابع اسلامی، مؤلفه‌های اقتدار مرد در خانواده را به دو قسمت ایجابی و سلبی طبقه‌بندی شد.

۱. المیزان، ج ۵، ص ۱۷۶.

۲. تسنیم، ج ۱۸، ص ۵۴۵ و ۵۴۶؛ زن در آئینه جلال و جمال، ص ۳۹۲.

الف) مؤلفه‌های ایجابی تعریف اقتدار مرد: به نظر می‌رسد ویژگی‌هایی همچون توانمند در تأمین نیازهای مادی و معنوی خانواده^۱، دارای شرافت و عظمت در نزد خانواده^۲، انجام کارهای خانواده به اندازه و اعتدال^۳، محافظت و صیانت از اعضای خانواده، محکم و استوار بودن در نزد خانواده^۴، چیرگی و تسلط بر امور خانواده^۵، قبض و بسط داشتن در امور^۶ را شامل می‌شود.

ب) مؤلفه‌های سلبی تعریف اقتدار مرد: به نظر می‌رسد سست و منکسر بودن^۷، افراط و تفریط در انجام کارهای خانواده، ظلم و تعدی بر اهل خانواده^۸، مورد تعظیم نبودن در خانواده^۹، بخیل بودن در تأمین نیازهای خانواده^{۱۰}، سفت و سخت نبودن در امورات^{۱۱} از جمله ویژگی‌های سلبی تعریف اقتدار است.

و در آخرین مرحله گام اول مؤلفه‌های اقتدار مرد در خانواده همراه با مستندات آیات و روایات آن برای ارزیابی ارتباط یا عدم ارتباط مستندات با مفهوم اقتدار مرد در خانواده به ۱۰ کارشناس حوزه علوم اسلامی که متخصص در دانش حدیث و تفسیر بودند ارائه شد. از بین ۹ مؤلفه، ۸ مؤلفه توانمندی بالا در تأمین نیازهای مادی و معنوی خانواده، محافظت از کیان خانواده، استحکام در نزد خانواده (عدم انکسار)، دارای قدر و منزلت و عظمت در نزد خانواده، عدم ظلم و تعدی به خانواده، آینده‌نگری و تدبیر میانه‌روی در امورات زندگی و خانواده، چیرگی و تسلط بر امور خانواده و قبض و بسط داشتن در امور، مورد تأیید قرار گرفت؛ ولی مؤلفه مدیریت زمان تأیید نشد.

در گام اول که به مفهوم‌شناسی اقتدار مرتبط بود، محقق به منظور دریافت دقیق از

رتال جامع علوم انسانی

۱. تسنیم، ج ۱۸، ص ۵۴۵ و ۵۴۶.
۲. حجة التفاسیر و بلاغ الإکسیر، تعلیقه ۱، ج ۷، ص ۷۹؛ تفسیر عاملی، ج ۸، ص ۶۳۳.
۳. المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، ج ۵، ص ۱۷۶.
۴. المیزان، ج ۵، ص ۱۷۶.
۵. قاموس قران، ج ۳، ص ۲۹۱.
۶. التحریر و التنویر، ج ۲۸، ص ۲۹۶؛ سوره رعد، آیه ۱۶.
۷. الکافی، ج ۵، ص ۵۱۰.
۸. عیون الحکم و المواعظ، باب ۱۹، ص ۱۸۱.
۹. حجة التفاسیر و بلاغ الإکسیر، تعلیقه ۱، ج ۷، ص ۷۹؛ تفسیر عاملی، ج ۸، ص ۶۳۳.
۱۰. تسنیم، ج ۱۸، ص ۵۴۵ و ۵۴۶.
۱۱. التحریر و التنویر، ج ۲۸، ص ۲۹۶؛ سوره رعد، آیه ۱۶.

معنا و مفهوم اقتدار با مراجعه به آیات و روایات متعدد و تفاسیر آنها که یا به تصریح از کلمه اقتدار استفاده شده یا معنای ضمنی آنها اقتدار بود مراجعه کرد. نتایج اولیه محققان نشان داد که ۹ مؤلفه در بحث اقتدار را می‌توان از آیات و روایات با روش تحلیل محتوا به دست آورد. اما نتیجه روایی خبرگانی با شاخص (CVR) مشخص ساخت که ۸ مؤلفه مورد تأیید خبرگان قرار گرفته است. با توجه به حضور ۱۰ کارشناس خبره که در رشته تفسیر و حدیث متخصص بودند، برای این گام و با توجه به جدول لاوشه^۱، مقدار قابل قبول برای حضور مؤلفه‌ها ۰/۶۲ بود و بدین ترتیب مؤلفه مدیریت زمان حذف و بقیه مؤلفه‌ها باقی ماندند که در جدول (۱) قابل مشاهده می‌باشد.

عنوان مؤلفه اول، توانمندی بالا در تأمین نیازهای زیستی و معنوی خانواده است. در این مؤلفه گویه‌هایی مانند شرایط تحصیل و ازدواج فرزندان خود را تأمین می‌کنم، خانه مناسبی در حد توانم برای سکونت خانواده‌ام فراهم کرده‌ام، اگر قرار است برای مدتی نباشم مایحتاج خانواده را تهیه کرده و پول لازم و کافی در اختیار خانواده‌ام می‌گذارم، قرار دارد. در مؤلفه دوم که محافظت از حریم و اعضای خانواده است، گویه‌هایی مانند برای سلامتی خانواده تلاش می‌کنم، در صورت مریضی یکی از اعضای خانواده به سرعت برای درمان آن اقدام می‌کنم، خود را مسئول محافظت از اعضای خانواده خود می‌دانم گنجانده شده است. مؤلفه سوم چیرگی و تسلط بر امور خانواده است و گویه‌هایی مانند قوانینی برای اعضای خانواده وضع کرده‌ام، در صورت اختلاف نظر اعضای خانواده نظر من برای آنها در اولویت است، می‌توانم اختلافات بین اعضای خانواده را حل و فصل کنم، امورات اعضای خانواده را به دقت رصد می‌کنم، قرار گرفته است. مؤلفه چهارم، محکم بودن در نزد خانواده (عدم انکسار) است. برای این مؤلفه، گویه‌هایی مانند با تحمل سختی‌های زندگی، نیازهای خانواده را تأمین می‌کنم، این جمله را قبول دارم که مرد باید در برابر سختی‌های زندگی محکم باشد، ظرفیت و توان لازم برای برخورد با سختی‌های زندگی مشترک را دارم وجود دارد. عنوان مؤلفه پنجم، قدر و منزلت و عظمت در نزد خانواده است و گویه‌هایی مثل وقتی وارد خانه می‌شوم همسرم به استقبال می‌آید، در خطاب قرار دادن من، همسر و فرزندانم از لفظ محترمانه مثل «شما» استفاده می‌کنند، در نزد خانواده‌ام دارای ارزش و اهمیت نیستم، گنجانده شده است. مؤلفه ششم، عدم ظلم و تعدی به خانواده است. گویه‌هایی مثل مرد

1. Lawshe.

مقتدر به اعضای خانواده خود ظلم نمی‌کند، توانایی همسر را برای انجام امورات منزل مدنظر قرار نمی‌دهم، برای تربیت فرزندانم از کتک زدن و فحش دادن استفاده نمی‌کنم، در این مؤلفه قرار دارند. مؤلفه هفتم، آینده‌نگری و تدبیر و میانه روی در امورات زندگی و خانواده است. گویه‌هایی مثل برای امورات خانواده‌ام برنامه‌ریزی دارم، مخارج خانواده‌ام را به اندازه اعتدال تامین می‌کنم نیز در این گویه قرار دارند. در نهایت در مؤلفه هشتم که عنوان قبض و بسط داشتن در امور است، گویه‌هایی مانند در مخارج خانه سختگیری به خرج می‌دهم، اگر فرزندم پولی را گم کند او را توبیخ می‌کنم، در صورت وسعت مالی برای خانواده‌ام لباس و پوشاک مناسب تهیه می‌کنم تا حسرت دیگران را نخورند، گنجانده شده است.

با توجه به مؤلفه‌های به دست آمده می‌توان به تعریفی جامع از اقتدار مرد رسید. به این ترتیب معنای اقتدار مرد در خانواده بر اساس منابع اسلامی می‌توان گفت که «مرد مقتدر کسی است که دارای توانایی بالایی در تامین نیازهای مادی و معنوی خانواده‌اش است و از خانواده‌اش محافظت کرده و به اندازه و به صورت میانه‌روی، امورات زندگی‌اش را پیش می‌برد. همچنین در نزد خانواده دارای استحکام، قدر، منزلت و عظمت است و به خانواده خود ظلم و تعدی نمی‌کند. بر امور خانواده چیرگی و تسلط دارد، و در انجام امور خانواده انعطاف، قبض و بسط دارد».

جدول ۱: گزارش نتایج روایی محتوایی CVI و CVR

میانگین نمرات کارشناسان	CVI			CVR			مؤلفه‌ها
	وضعیت	نمره	تعداد کارشناس	وضعیت	نمره	تعداد کارشناس	
۳,۷	تأیید	۱	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۱
۳,۹	تأیید	۱	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۲
۳,۶	تأیید	۱	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۳
۳,۸	تأیید	۱	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۴
۳,۹	تأیید	۱	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۵
۳,۵	تأیید	۰,۸	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۶

۳،۹	تأیید	۱	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۷
۳،۲	تأیید	۰،۸	۱۰	تأیید	۱	۱۰	۸
۲،۷	رد	۰،۶	۱۰	رد	۰،۶	۱۰	۹

یافته‌ها در گام دوم (ساخت پرسشنامه اقتدار)

مهمترین مسأله در ساخت پرسشنامه، تعیین میزان روایی و اعتبار پرسشنامه است.

روایی پرسشنامه

برای روایی محتوایی پرسشنامه، گویه‌های ۸ مؤلفه تأیید شده به همراه مستندات آنها به ۸ کارشناس خبره ارائه گردید. با توجه به مقدار روایی محتوایی به دست آمده از طریق فرمول لاوشه^۱، نظرات ۸ کارشناس در مورد ۴۶ گویه مقدار روایی محتوایی به دست آمده، بالای ۷۵ صدم می‌باشد که طبق فرمول، روایی محتوایی لازم را نشان می‌دهد. نتایج نظرات کارشناسان در جدول (۲) قابل مشاهده است.

جدول ۲: گزارش نتایج روایی محتوایی CVI و CVR

گزارش نتیجه ارزیابی روایی محتوایی - محاسبه CVI و CVR							
میانگین نمرات کارشناسان	CVI			CVR			گویه‌ها
	وضعیت	نمره	تعداد کارشناس	وضعیت	نمره	تعداد کارشناس	
۳،۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱
۳،۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲
۳،۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳
۳،۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۴
۴	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۵
۴	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۶
۳،۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۷
۴	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۸

۳,۷۵	تأیید	۰,۸۸	۸	تأیید	۱	۸	۹
۳,۷۵	تأیید	۰,۸۸	۸	تأیید	۱	۸	۱۰
۴	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱۱
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱۲
۴	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱۳
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱۴
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱۵
۳,۷۵	تأیید	۰,۸۸	۸	تأیید	۱	۸	۱۶
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱۷
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۱۸
۳,۵	تأیید	۰,۸۸	۸	تأیید	۱	۸	۱۹
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۰
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۱
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۲
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۳
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۴
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۵
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۶
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۷
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۸
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۲۹
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۰
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۱
۳,۶۳	تأیید	۰,۸۸	۸	تأیید	۱	۸	۳۲
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۳
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۴

۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۵
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۶
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۷
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۸
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۳۹
۳,۶۳	تأیید	۰,۸۸	۸	تأیید	۱	۸	۴۰
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۴۱
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۴۲
۳,۷۵	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۴۳
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۴۴
۳,۸۸	تأیید	۱	۸	تأیید	۱	۸	۴۵
۳,۶۳	تأیید	۰,۸۸	۸	تأیید	۱	۸	۴۶

اعتبار پرسشنامه

بررسی اعتبار آزمون از سه روش ضریب آلفای کرونباخ، نمره ضریب اسپیرمن-براون و ضریب دونیمه‌سازی گاتمن مورد سنجش قرار گرفت. اجرای نهایی پرسشنامه بر روی نمونه ۲۰۰ تایی، محقق جهت برآورد اعتبار پرسشنامه نشانگر اعتبار مطلوب پرسشنامه که نتایج آن در جداول ۳ و ۴ آمده است.

جدول ۳: آلفای کرونباخ ۴۶ گویه در اجرای نهایی

تعداد آزمودنی	تعداد گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
۲۰۰	۴۶	۰/۸۸۱

چنانکه مشاهده می‌شود ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه اقتدار مرد با رویکرد اسلامی ۰/۸۸۱ می‌باشد که نشان‌دهنده اعتبار مطلوب پرسشنامه است. محققان معتقدند مقدار اعتبار بالای ۰/۷. پرسشنامه، نشان‌دهنده مطلوب بودن اعتبار پرسشنامه است (حبیبی و سرآبادی، ۱۴۰۱). همچنین در جدول شماره ۲ نتایج مربوط به دو نیمه‌سازی ارائه شده است.

جدول ۴: نتایج مربوط به دونیمه‌سازی ۴۶ گویه جهت برآورد اعتبار در اجرای نهایی (n=۲۰۰)

۰/۷۹۱	مقدار	نیمه اول	آلفای کربناخ
۲۳	تعداد گویه‌ها		
۰/۷۹۶	مقدار	نیمه دوم	
۲۳	تعداد گویه‌ها		
۴۶	مجموع تعداد گویه‌ها		
۰/۷۵۴	همبستگی بین دو فرم		
۰/۸۶۰	تساوی تعداد گویه‌ها	ضریب اسپیرمن- براون	
۰/۸۶۰	عدم تساوی تعداد گویه‌ها		
۰/۸۵۶	ضریب دونیمه‌سازی گاتمن		

همانگونه که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، ضریب اسپیرمن-براون برای پرسشنامه اقتدار مرد برابر با (۰/۸۶) نشان داد. همچنین ضریب دونیمه‌سازی گاتمن عدد (۰/۸۵۶) به دست آمده است که در ضریب اسپیرمن نشان‌دهنده اعتبار لازم برای این پرسشنامه جهت اجرا در تحقیقات بعدی می‌باشد.

شیوه نمره‌گذاری پرسشنامه

پرسشنامه اقتدار مرد در خانواده با رویکرد اسلامی، به صورت لیکرت پنج درجه‌ای با گزینه‌های کاملاً موافقم=۴، موافقم=۳، نظری ندارم=۲، مخالفم=۱ و کاملاً مخالفم=۰ طراحی شده است. در این مقیاس به بعضی از سؤالات، نمره معکوس تعلق می‌گیرد. حداقل نمره ۰ می‌باشد که نشانگر اقتدار پایین و حداکثر نمره ۱۸۴ و نشانگر اقتدار بالا می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت اقتدار مرد در خانواده و نبود تحقیقی مستقل در زمینه مفهوم اقتدار در آموزه‌های اسلامی، هدف پژوهش حاضر، در ابتدا مفهوم‌شناسی اقتدار مرد و در ادامه، ساخت آزمون سنجش اقتدار مرد در خانواده بر اساس مؤلفه‌ها و ویژگی‌های استخراج‌شده از منابع معتبر اسلامی و همچنین مؤلفه‌های روان‌سنجی آن بود.

بررسی پیشینه نظری و پژوهشی نشان می‌دهد که از دیرباز نظریه‌پردازان (به طور مثال جی‌هی‌لی و مینوچین به نقل از زهراکار و جعفری، ۱۳۹۴) و محققان (مهدوی و صبوری، ۱۳۸۲) به نقش سلسله مراتب قدرت و اقتدار در خانواده پرداخته و رابطه آن را با متغیرهای مختلفی در حیطه زندگی خانوادگی بررسی کرده و نشان داده‌اند که ساختار قدرت در خانواده و اقتدار در خانواده با رضایت زناشویی (خالدی و همکاران، ۱۳۸۴) و تعارضات زناشویی (سعیدیان و همکاران، ۱۳۸۷) رابطه دارد. اما آنچه در این میان، مهم به نظر می‌رسید معنا و مفهوم اقتدار مرد در خانواده در آموزه‌های اسلامی بود که محل اختلاف آرا بود (شیرزاد، ۱۴۰۰). با درپیش گرفتن تحلیل محتوای آیات و روایات مرتبط با موضوع و دقت در بیان مفسران و رجوع به کتاب‌های لغت مشخص شد که ۸ مؤلفه که عبارت باشند از: ۱. توانمندی بالا در تأمین نیازهای زیستی و معنوی خانواده؛ ۲. محافظت از حریم و اعضای خانواده؛ ۳. چیرگی و تسلط بر امور خانواده؛ ۴. محکم بودن در نزد خانواده (عدم انکسار)؛ ۵. قدر و منزلت و عظمت در نزد خانواده؛ ۶. عدم ظلم و تعدی به خانواده؛ ۷. آینده‌نگری و تدبیر و میانه‌روی در امورات زندگی و خانواده؛ ۸. قبض و بسط داشتن در امور، به دست آمد. در تبیین این یافته می‌توان گفت: با توجه به اینکه زن و شوهر دارای وظایفی در نظام خانواده هستند؛ اما هر کدام مسئولیت‌های متفاوت و نقش خاصی را برعهده دارند. اصلی‌ترین نقش پدر و مرد خانواده، مدیریت و محافظت از خانواده و اعضای آن را برعهده دارد و بر اساس مشورت، محبت و مصلحت جمعی، اداره خانواده را سامان می‌بخشد و مادر اصولاً وظیفه پرورش را برعهده دارد. نقش مدیریت در خانواده به مرد اعطا شده است تا مسئولیت خدمت به همسر و خانواده را برعهده بگیرد (زارعی و همکاران، ۱۳۹۲).

با توجه به یافته‌های این پژوهش در مؤلفه‌های اقتدار مرد، می‌توان به برخی از پژوهش‌های انجام گرفته اشاره کرد و همسویی این پژوهش را با آنها بررسی کرد. در پژوهشی، حیدری (۱۳۹۵) به وظایف مرد از نگاه دین پرداخته و اشاره کرده است که بر مرد واجب است که بر اساس نیاز و شأن زن، مخارج وی را تأمین کند. نفقه واجب که از حقوق

زن شمرده می‌شود و مرد باید آن را به صورت الزامی تهیه کند، عبارتند از: فراهم نمودن مسکن مناسب، تهیه غذا و خوردنی‌های مورد نیاز، تهیه پوشاک مورد نیاز و متناسب با شأن زن، تأمین هزینه‌های درمانی و تهیه وسایل زندگی مناسب و متناسب با شان زن. همچنین برای حفظ و استمرار سلامت و آرامش روانی و کارآمدی کانون خانواده، تصدیق صریح و درک احساس جنسی همسر، لازم است. به دلیل اینکه نیاز جنسی مطابق طبیعت انسان است، شرع مقدس اسلام، برآورده کردن نیاز جنسی زن را از حقوق وی و از تکالیف مرد شمرده است. همچنین نتایج پژوهش بستان، نشان می‌دهد که اسلام اقتدار بیشتر مرد را پذیرفته است (بستان، ۱۳۸۹). همچنین نتایج این یافته با پژوهش‌های جی هی لی و مینوچین به نقل از زهراکار و جعفری (۱۳۹۴) که سلسله مراتب قدرت را در خانواده پذیرفته و بیشترین قدرت را به مرد اعطا می‌کنند همسو می‌باشد. همچنین فاتحی‌زاده و همکاران (۱۳۸۴) نشان دادند که طلاق در بین خانواده‌هایی که زنانشان، پذیرندهٔ اقتدار مرد باشند کمتر است. از طرفی بوریس و زسویک^۱ (۱۹۶۷) نشان می‌دهند که زنان در ازدواج‌هایی که مرد تسلط بیشتری دارد رضایتمندی زناشویی بیشتری دارند.

متأسفانه تا به حال در خصوص اقتدار مرد، پرسشنامه‌ای طراحی و اعتباریابی نشده است. البته سعیدیان و همکاران (۱۳۸۲) پرسشنامه ساختار قدرت در خانواده را در پژوهشی طراحی کرده‌اند که دارای سه زیرمقیاس حوزه و قلمرو قدرت زن و شوهر، ساخت یا روابط قدرت در خانواده و شیوه اعمال قدرت و ۶۳ سؤال است. چنانکه مشاهده می‌شود این پرسشنامه بیشتر جهت برآورد ساختار قدرت در خانواده و حوزه‌های تصمیم‌گیری زن و شوهر و رابطه آنها با فرزندان در اتخاذ تصمیم‌های زندگی است. طبیعی است که این پرسشنامه با پرسشنامه اقتدار مرد، تفاوت آشکاری دارد. صرف نظر از اینکه این پرسشنامه برای اقتدار مرد ساخته نشده است، از آموزه‌های اسلامی نیز در طراحی آن استفاده نشده است.

نتایج تحقیق درباره میزان روایی و اعتبار پرسشنامه نشان داد که پرسشنامه از روایی و اعتبار مطلوب برخوردار است. نتایج ارزیابی کارشناسان حوزوی و دانشگاهی مباحث اسلام و خانواده نشان داد، پرسشنامه دارای روایی محتواست. میانگین نمره‌های کارشناسان به پرسشنامه، ۸۶ درصد به دست آمد. همچنین ضریب همبستگی بین نظر کارشناسان، در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنادار بود. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که پرسشنامه از اعتبار و

1. Buric & Zecevic.

ثبات درونی مطلوب برخوردار است. آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰/۸۸ می باشد. همچنین اعتبار پرسشنامه از طریق دو نیمه کردن با روش اسپیرمن براون و گاتمن ۰/۸۵۶ به دست آمد. بعد از ارزیابی میزان روایی و اعتبار سؤالاتی که بر اساس مؤلفه های اقتدار مرد در خانواده به دست آمده، برای تهیه پرسشنامه سنجش اقتدار مرد در خانواده با رویکرد اسلامی طراحی شده بود، مشخص گردید که ۴۶ گویه دارای روایی و اعتبار لازم برای سنجش اقتدار مرد می باشد.

این پژوهش نیز مانند سایر پژوهش ها دارای محدودیت های خاصی بود که می تواند تعمیم پذیری آن را دچار چالش کند. محدود بودن نمونه آماری به افرادی با تحصیلات دیپلم به بالا، شرایط کرونایی و نمونه گیری به صورت دردسترس از جمله محدودیت های این پژوهش بود. پیشنهاد می گردد جهت سنجش روایی وابسته به ملاک پرسشنامه اقتدار مرد با پرسشنامه های مشابه دیگر مورد پژوهش قرار گیرد. همچنین پژوهشگران می توانند برای تکمیل پژوهش، زنان متأهل را نمونه آماری قرار داده و اقتدار ادراک شده را بررسی نمایند.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیة، عراقی، مجتبی، دارسید الشهداء للنشر، قم، ۱۴۰۵ ق.
- ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد، النهایة فی غریب الحدیث والأثر، طناحی، محمود محمد، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، قم، ۱۳۶۷ ش.
- ابن کثیر دمشقی، اسماعیلی بن عمر (۱۴۱۹، ه ق) تفسیر القرآن العظیم، ج ۲، تحقیق محمد حسین شمس الدین چاپ اول، بیروت، دارالکتب العلمیه و منشورات محمد علی بیضون.
- ابوالحسن احمد بن فارس بن زکریا، معجم مقاییس اللغة، مکتب الإعلام الإسلامی، مرکز النشر، قم - ایران ۱۴۰۴ ق.
- ایازی، محمد علی، بررسی ساختار توزیع قدرت در رابطه زن - شوهر در خانواده از نگاه آیات و روایات، پژوهش زنان، ۱۳۸۹، دوره ۲، شماره ۱، ص ۱۱۳-۱۳۳.
- بستان، حسین، کارکردهای خانواده از منظر اسلام و فمینیسم، تابستان ۱۳۸۹، مجله حوزه و دانشگاه، ش ۳۵، ص ۱۶۲.

- بلاغی، سید عبدالحجت، *حجة التفاسیر و بلاغ الاکسیر*، حکمت، قم، ۱۳۸۶ ق.
- ترکاشوند، جواد و همکاران، *الگوی اسلامی سلسله مراتب در خانواده با رویکرد روانشناختی*، علوم حدیث، سال هجدهم، شماره چهارم زمستان ۹۲، ص ۷۹-۱۰۳.
- جان بزرگی، مسعود، *اثر خانواده درمانگری سیستمی معنوی بر رضایت زناشویی و کنش وری خانواده (الگوی مهر و قدرت)*، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، سال چهارم، شماره ششم، ۱۳۹۵، ص ۹-۳۸.
- جدیری، جعفر، رسول زاده طباطبایی، کاظم، *بررسی رابطه رضامندی زناشویی (بر اساس معیارهای) با ثبات هیجانی*، فصلنامه روانشناسی و دین، سال سوم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۹، ص ۱۹-۳۸.
- جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال و جمال، دارالهدی، ۱۳۷۸.
- حبیبی، آرش، عدن ور، مریم، مدل یابی معادلات ساختاری و تحلیل عاملی، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، ویرایش ششم، ۱۴۰۱ ش.
- حسن زاده، رمضان، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: ساوالان، ۱۳۸۲.
- حر عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*، قم: مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۹ ه. ق.
- حکیمی، محمدرضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی، *الحیة*، آرام احمد، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
- حیدری خورمیزی، سید حسین، احمدی، محمدرضا، نارویی نصرتی، رحیم، *رابطه پابندی مردان به آموزه‌های همسر داری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده*، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، سال چهارم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، شماره ۷.
- خالدی، شیدا و همکاران (۱۳۹۰)، *عوامل نگهدارنده ازدواج در افراد متاهل دارای عوامل خطر*، پایان نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی، تهران، دانشگاه بهشتی، ص ۱۲۶.
- دلاور، علی، *روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*، تهران: ویرایش، ۱۳۸۷.
- زارعی توپخانه، محمد؛ جانبزرگی، مسعود احمدی، محمدرضا. *بررسی رابطه ساختار قدرت در خانواده با کارآمدی آن*، روان‌شناسی و دین، سال ششم، شماره سوم، پائیز ۱۳۹۲، ص ۵۷-۷۰.
- سعیدیان، فاطمه؛ نوابی نژاد، شکوه و کیامنش، علیرضا، *بررسی رابطه بین ساختار قدرت در خانواده با تعارضات زناشویی*، نشریه پژوهش‌های مشاوره، شماره ۲۸، ۱۳۸۷، ص ۳۵-۵۲.
- شریف‌الرضی، محمد بن حسین، *نهج البلاغة (للصحبی صالح)*، هجرت - قم، چاپ: اول، ۱۴۱۴ ق.
- شیرزاد، علیرضا، *تحلیل لزوم سرپرستی مرد بر نهاد خانواده از منظر اسلام و روانشناسی با توجه به کارکردهای خانواده در اسلام*، نشریه زنان و خانواده، شماره ۵۴، ۱۴۰۰، ص ۱۳۵ تا ۱۵۶.
- صفورایی پاریزی، محمد مهدی، ساخت و اعتبار یابی پرسش نامه سنجش کارآمدی خانواده از

- دیدگاه اسلام، روان شناسی و دین، بهار ۱۳۸۸، شماره ۵، ص ۸۵ تا ۱۰۸.
- صفورایی پاریزی، محمد مهدی، **هنجار یابی مجدد پرسشنامه سنجش کارآمدی خانواده با استفاده از نظریه پرسش- پاسخ**، دوفصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات اسلام و روانشناسی، س ۱۰، ش ۱۹، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صفحات ۹۹-۱۱۷
 - طباطبائی، سید محمد حسین، **المیزان**، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۳ ش.
 - طوسی، محمد بن حسن، **التبیین فی تفسیر القرآن**، دار احیاء التراث العربی، بیروت، اول، بی تا.
 - عارفیان، غلامرضا؛ رزمی، محسن و احمری، حسین. **قدرت، اقتدار و قومیت خانواده از منظر فیمینیسیم و فقهی شیعه**، فصلنامه تخصصی فقه و تاریخ تمدن، سال نهم، شماره ۳۶، ۱۳۹۲، ص ۵۱ - ۷۷.
 - فاتحی زاده، مریم و همکاران، **بررسی تأثیر عوامل خانوادگی در پایان بودن آمار طلاق در شهرهای یزد، اردکان و میبد**، ۱۳۸۴، مطالعات تربیتی و روان شناسی، ش ۲۱، ص ۱۱۷ - ۱۳۶.
 - فخر رازی، محمد بن عمر، **مفاتیح الغیب**، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۲۰ ق.
 - فراهیدی، خلیل بن أحمد، **کتاب العین**، نشر هجرت، قم، ۱۴۰۹ ق.
 - فیومی، أحمد بن محمد، **المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر**، موسسه دارالهجره، قم، ۱۴۱۴ ق.
 - قرشی سید علی اکبر، **قاموس قرآن**، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۱ ش.
 - نورعلیزاده میانجی، مسعود (۱۳۹۷)، **روش مدل یابی مفاهیم و سازه های روانشناختی از متون اسلامی (قرآن و حدیث)**، رساله دکتری رشته روانشناسی، قم: مؤسسه امام خمینی (عج).
 - متقی، علی بن حسام الدین (۹۷۵ ه ق)، **کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال**، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۳۱ ه ق = ۲۰۱۰ م.
 - مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ط - بیروت)**، ۱۱۱ جلد، دار احیاء التراث العربی - بیروت، چاپ: دوم، ۱۴۰۳ ق.
 - مصطفوی، حسن، **التحقیق فی کلمات القرآن الکریم**، دار الکتب العلمیه، بیرون - لندن - قاهره، ۱۴۳۰ ق.
 - مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۴ ش.
 - مهدوی محمد صادق، صبور خرمشاهی، حبیب، **بررسی ساختار توزیع قدرت در خانواده**، مجله مطالعات اجتماعی-روانشناختی زنان، تابستان و پاییز ۱۳۸۲، شماره ۲، ص ۲۷ تا ۶۸.
 - ROSENBERG, J. & WILCOX, W. B. 2006. The importance of fathers in the healthy development of children, US Department Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, Office of Child Abuse and Neglect.

- VIVES-CASES, C., GIL-GONZÁLEZ, D. & CARRASCO-PORTIÑO, M. 2009. Verbal marital conflict and male domination in the family as risk factors of intimate partner violence. *Trauma, Violence, & Abuse*, 10, 171-180.
- Buric, O., & Zecevic, A., (1967), “Family Authority, Marital Satisfaction, and the Social Network in Yugoslavia”, *Journal of Marriage and the Family*, v 29, p 325–336.

